

AZ 1887-ES FÖLDKÖZI-TENGERI EGYEZMÉNYEK MEGKÖTÉSÉNEK ELSŐ SZAKASZA ÉS GRÓF KÁROLYI ALAJOS KÖZBENJÁRÁSA

„Bár a Mediterráneum kérdései általában nem érintik Ausztria-Magyarország elsődleges érdekeit, a bécsi kormányzat és London meg vannak győződve arról, hogy Angliának és Ausztria-Magyarországnak azonos érdekei vannak a keleti kérdés egészét illetően (...) fenntartani a status quo-t Keleten.”¹ Ezzel az alapvetéssel aposztrofálta Károlyi Alajos az 1887-es földközi-tengeri egyezmények nyomán született osztrák-magyar–angol együttműködést, amely a mediterrán térség hatalmi viszonyait rögzítő brit–olasz megállapodás mentén jött létre. Diplomáciai értelemben véve az egyezség Nagy-Britannia és Olaszország partnersége volt, a Monarchia pedig formálisan jóváhagyta a két hatalom társulását és annak elvi alapjait. Ugyanakkor a London és Róma között létrejött konszenzus legalább olyan fontos volt a bécsi kormányzat számára, mint olasz szövetségésének, miközben céljaik teljesen eltérőek voltak.

Az angol támogatás megnyerése egyik fél számára sem volt könnyű feladat, hosszú előkészítés és a konzervatív Salisbury-kabinettel történő tárgyalások nehezítették a folyamatot, amelyet a Monarchia részéről gróf Károlyi Alajos londoni követ koordinált. Károlyi ekkor már nyolc éve volt a Belgrave Square-en lévő nagykövetség első embere. A pozíció és a hozzá tartozó felelősség nem volt ismeretlen számára, számos megbízatást töltött be az évek során,² közülük a berlini nagykövetség (1871–1878), valamint a berlini kongresszuson való részvétel³

¹ Note du Comte Károlyi au Marquis de Salisbury, 24 mars 1887. In: *The Secret Treaties of Austria-Hungary, 1879–1914*. Ed. Alfred Franzis Pribram. Cambridge 1920. I. 100.

² Károlyi háromszor is állomásozott Berlinben, először 1845-ben attasé, majd 1866-ban rendkívüli és meghatalmazott követként – ekkor a háborús helyzet beállta miatt visszahívják –, végül 1871-ben újra Berlinbe delegálják és egészen 1878 decemberéig nagykövet. Lásd: *Somogyi Éva: Magyar diplomaták a közös külügyminisztériumban. Századok 138. (2004) 3. sz. 644.*; Emellett számos országban képviselte valamilyen tisztségben Ausztriát – 1846-ban Athénban, 1851–1853 között Rómában, 1854–1858 között Londonban, majd 1859-ben Koppenhágában és Szentpéterváron teljesített rövidebb missziót. Pallas Nagylexikon <https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/055/pc005568.html#6>, letöltés 2020. május 23.; Vasárnapi Újság, 1889. január 5.

³ Itt Andrassy Gyula közös külügyminiszter mellett vett részt a boszniai–bolgár válság nyomán megrendezett nemzetközi tárgyalásokon.

volt a legmeghatározóbb. Az 1875–1878-as konfliktus lezárását követően Károlyt új helyre delegálták és 1878 év végétől már Londonban látta el nagyköveti feladatait, egészen 1888-ig. London nem volt ismeretlen terep, mivel Károlyi korábban már szolgált itt követségi titkárként 1854 és 1858 között, jártas volt a helyi politikai szférában, s megvoltak a társasági kapcsolatai, nem csak Angliában, hanem Európa szerte. „Mindenütt bírta saját uralkodója bizalmát s az idegen uralkodók kegyét, akihez küldve volt. És ennek számos tanuságát idézhetjük. Scheiningen tengeri fürdőn tartózkodván, a holland király Hágából többször kirándult látogatására, s meghívta őt magához. Biarritzban Napóleon is többször meglátogatta. Mennyire kedvelik a londoni udvarnál, mutatja, hogy mielőtt elfoglalta állomását, már meghívó érkezett a walesi hercegtől vadászatra.”⁴ Károlyi szakértelme mellett érdemes kiemelni császárhűségét, amely a szolgálatban töltött évtizedek alatt töretlen volt, s amely a belső politikai struktúra formájától függetlenül megmaradt.⁵ Károlyi kimondottan jó viszonyban állt Edward walesi herceggel – később VII. Edward királlyal⁶ – és az udvari körök bizalmát élvezte. A Londonban töltött évek alatt számos kihívás és diplomáciai egyeztetés hárult Károlyi Alajosra. Az egyik ilyen fontos ügy az 1887-es földközi-tengeri egyezményekhez való csatlakozás volt.

Ausztria-Magyarország nemzetközi kapcsolataiban a Nagy-Britanniával való jó együttműködés kialakítása és megőrzése kimondottan fontos volt a berlini kongresszus alatt és utáni időszakban. Nagy-Britannia hagyományosan baráti viszonyt ápolt a bécsi kormányzattal a kiegyezést követő évtizedekben,⁷ majd 1878-ban Oroszország balkáni ambícióinak közös ellensúlyozásában kimondottan hatékonynak bizonyult a két állam kooperációja. A Monarchia ugyan jó viszonyt ápolt német szövetségesével, ugyanakkor Szentpétervár a meglévő három császár szövetsége mellett, vagy éppen annak ellenére vetélytárs volt a félszigeten. A cári udvar féken tartásában a brit fél azért is lehetett potenciális szövetséges, mert London hasonló viszonyban állt az Orosz Birodalommal, mint Bécs. Gazdaságilag élénk együttműködés volt a két fél között, de bizonyos területeken feszültség húzódott a brit és a cári kormányzat között. Oroszországnak a közép-ázsiai és afganisztáni térségben való terjeszkedése és Perzsiában való befolyása komoly gondot jelentett a mindenkori angol kabinet számára, ezeken a geopolitikai szempontból fontos színtereken ugyanis a brit politika és gazdasági tőke

⁴ Vasárnapi újság, 1879. júl. 20. 458.

⁵ Erre Somogyi Éva világított rá a gróf pályáivének felvázolásakor. Lásd: *Somogyi É.: Magyar diplomaták* i. m. 620.; 644.

⁶ Edward herceg több alkalommal is látogatást tett Magyarországon 1873-ban, 1881-ben, 1885-ben, 1888-ban és 1891-ben. Lásd: *Buzinkay Géza: Walesi herceg Budapesten*. In: *Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére*. Monumenta Historica Budapestinensia 14. k. Szerk. Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs. Bp. 1983. 373–388.

⁷ *Jeszenszky Géza: A brit külügyminisztérium és Magyarország 1890–1914*. Történelmi Szemle 20. (1977) 2. sz. 212.

magáénak szerette volna tudni az elsőbbséget. Emellett Nagy-Britannia figyelemmel kísérte az Orosz Birodalom és a Porta kapcsolatának alakulását, mivel fontos volt számára a Boszporusz és a Dardanellák védelme, valamint az orosz hadiflotta Földközi-tengerre való kijutásának megakadályozása. Oroszország féken tartásában tehát az angol és az osztrák–magyar érdekek összekapcsolódtak, Nagy-Britannia pedig a délkelet-európai egyensúly fenntartásának kulcsszereplője lett az osztrák–magyar külügyi vezetés gondolkodásmódjában. Ezért értékelődött fel a Monarchia számára Nagy-Britannia és Olaszország között 1886 őszétől meginduló egyeztetések jelentősége a Földközi-tenger status quo-jának fenntartásáról. A Monarchia csatlakozása a brit–olasz megállapodáshoz elsőre formálisnak tűnhet, azonban a diplomáciai gesztus jelentőségének valódi volta – a fenti tényezők mellett – a Monarchia balkáni és olasz politikájának függvényében értelmezhető tisztán.

A Balkán-félsziget térségében Bécs stratégiája az volt, hogy szoros gazdasági kapcsolatokat építsen ki az újonnan önállósult regionális nemzetállamokkal, miközben arra törekedett, hogy elkerülje a Szerb Fejedelemség nagyarányú területi terjeszkedését, egy nagy délszláv állam kialakulását és az Adriai-tengerre való kijutását. A bécsi politikai körök egyik félelme az volt, hogy Szerbia magára vállalja a félsziget Piemontjának szerepét és egy gazdaságilag erős, életképes délszláv állam jönne létre, amely természetes geopolitikai riválisként elvághatná a Szalonikibe vezető közvetlen útvonalakat, s meggátolhatná, hogy Ausztria-Magyarország elérje másik fontos geopolitikai célkitűzését, az Otrantói-szoros elérését, amelyhez az albán tengerparton keresztül vezetett az út.⁸ Mindazonáltal a bécsi vezetés Belgrád irányában mutatott magatartása az 1880-as években inkább volt körültekintő és visszafogott, mint ellenséges. Sőt, a két ország a boszniai–bolgár válság lezárulását követően (1878 után) közös együttműködést alakított ki az 1881-es és 1882-es szerződésekkel, valamint a Szerb Királyság Monarchia által történő elismerésével.⁹ Jóllehet a Szerbia fölötti atyáskodás nem jelentett teljes bizonyosságot arra, hogy a belgrádi tervek idővel nem öltenek valós formát, és számolni kellett azzal a lehetőséggel is, hogy immáron nem elsősorban Bosznia és Hercegovina, hanem Albánia, azon belül is elsősorban a koszovói vilajet megszerzése jelenthet potenciális előrelépését a délszláv államnak.

Ezzel párhuzamosan a Kálnoky Gusztáv vezette közös külügyminisztériumnak azzal is számolnia kellett, hogy az 1880-as évek elején Szerbia, Bulgária és Oroszország mellett új hatalmi tényező jelent meg a félszigeten, pontosabban a

⁸ *Demeter Gábor*: Diplomatic Struggle for Supremacy over the Balkan Peninsula, 1878–1914. Sofia 2017. 46.

⁹ *Palotás Emil*: Az Osztrák–Magyar Monarchia balkáni politikája a berlini kongresszus után, 1878–1881. Bp. 1982. 239–256.; *Uő.*: Célok és történeti realitás. Osztrák–magyar gazdasági törekvések a Balkánon a Berlini Kongresszus időszakában. Századok 113. (1979) 6. sz. 1004–1007.; *Diószegi István*: A Ferenc József-i kor nagyhatalmi politikája. Bp. 1987. 51–52.

nyugat-balkáni régióban, Olaszország. Rómában új szintre szeretnék volna emelni az olasz külpolitikát, ami lényegében az állam saját védelmére, az ekkor még elsősorban Németország irányában történő szövetségkeresésre, valamint a befolyási övezeteinek kialakítására irányult, mindeközben azonban figyelemmel kísérték a szomszéd régióban zajló eseményeket, s természetesen az osztrák–magyar törekvéseket. Az olasz külpolitika fókuszában a Balkán és a mediterrán térség állt. A regionális ambíciókból adódóan így az Olasz Királyságnak kétségkívül két nagy riválisa volt az 1880-as években: Franciaország és az Osztrák–Magyar Monarchia. A királyságnak, mint fiatal nemzetállamnak gondot okozott területeinek védelme és külpolitikai szándékainak megvalósítása. Előbbi vonatkozásában érdemes kiemelni a mozgósítás és az ehhez szükséges infrastrukturális rendszer kiépítésének (vasút, kommunikációs hálózat) nehézségeit a Tírrén-tenger és az Adriai-tenger partvidéke mentén, ami költséges és időigényes dolog volt. Mivel ezek a folyamatok a területi adottságokból adódóan a partvidéki területekre összpontosultak, ezért ezek a hálózatok egy külső támadás esetén nagyon sérülékenyek voltak.¹⁰ A római kormányzatot éppen saját biztonságának garantálása és persze franciaellenes szándékai motiválták a Berlinnel való szorosabb kapcsolat megteremtésére az 1882-es hármasszövetség keretein belül. Ennek hozadéka volt a Monarchiával való együttműködés kényszerűsége, mivel az eredeti elképzelések alapján Olaszország csak Berlinnel akart partnerséget vállalni éppen a két riválisával – Franciaországgal és Ausztria-Magyarországgal – szemben. A bismarcki politikába azonban nem fért bele a Bécs–Róma közötti megosztottság, mivel a kancellár számára ekkor értékesebb volt a Monarchiával való szövetség. El kellett fogadni tehát, hogy a német–olasz koalícióra önmagában nincs lehetőség, csak a Berlin–Róma–Bécs tengely mentén.¹¹ Ezt a konstellációt egészítette volna ki a földközi-tengeri, valamint adriai térségben egy erős flottával rendelkező tengeri nagyhatalom szövetsége, ami Nagy-Britannia felé terelte az olasz diplomáciát.

A fentebb vázolt szempontok egy nagyobb ívű olasz külpolitikai koncepció, a földköz-tengeri és gyarmati nagyhatalommá válás tervének részét alkotta. Ebben a relációban Franciaország észak-afrikai gyarmatpolitikája – 1881-ben újabb sikert könyvelhetett el Tunisz megszerzésével és a bardói egyezmény aláírásával, miközben Egyiptomban is szilárd háttérrel rendelkezett – megkerülhetetlen problémát jelentett Olaszországnak, amely időközben egyre határozottabban körvonalazta a gyarmatosításban való részvételre irányuló igényét, s nem titkolt módon Egyiptom és Tripolitánia után mutatott nagyobb érdeklődést. Ráadásul „(...) *Szuezi-csatorna megnyitása visszatértette a Mediterráneumot a világkereske-*

¹⁰ Brian R. Sullivan: The Rise and Fall of Italian Sea Power, 1861–1943. The International History Review 10. (1988) No. 1. 110.

¹¹ Diószegi I.: A Ferenc József-i kor i. m. 54.

delmi utak központjába (...)”,¹² ami újabb indokot adott az Olasz Királyság regionális helyzetének újragondolásához. A gyarmatosítást nemzetközi támogatás nélkül Róma nem volt képes megalapozni, a hármas szövetség pedig a partnerség kezdetén nem biztosított segítséget ebben a kérdésben és Nagy-Britannia sem akart olyan kötelezettségeket vállalni, amelyek szembeállították volna Franciaországgal.¹³ 1886 őszére mégis új alternatívák nyíltak Olaszország előtt. Ugyanezen év júniusában Salisbury alakított kormányt, aki teljesen más szemléletet képviselt a külügyekben William Gladstone-hoz képest. A brit magatartás megváltozott a bolgár kérdésben és a közel-keleti ügyekben is.¹⁴ Ezt a fordulatot kívánta kihasználni Carlo di Robilant olasz külügyminiszter és bizalmasa Luigi Corti londoni olasz nagykövet.

Visszatérve a Monarchia és Olaszország kapcsolatára a Nyugat-Balkán térségében mindkét állam látóterében ott volt Albánia, ahol a berlini kongresszus döntései felerősítették a környező balkáni államokkal szembeni önvédelmi reflexeket és a Prizreni Liga tevékenysége megmutatta, hogy az albán vezetők is képesek ellenállást kifejteni a helyi (nemzeti) érdekek védelme mentén.¹⁵ Albánia és a tartományon belüli nemzetközi befolyás megszerzése új alternatívát kínált Bécsnek és Rómának egyaránt. F. Lippich, a monarchia skodrai konzulja, már 1877-ben kifejtette álláspontját arról, hogyan tudná Ausztria-Magyarország a maga javára fordítani az albán viszonyokat, s abban az esetben, ha Bécs nagyhatalmi támogatója lenne a térségnek, az Szerbiával és Bulgáriával – valamint távlati értelemben Oroszországgal – szemben kompenzációs teret jelenthetne.¹⁶ Időközben azonban az Albánia felé fordulás az olasz diplomáciában is érvényre jutott, mivel az idomult a *mare nostrum* és a nagy történeti múltta visszatekintő tengeri hatalom restaurálásának szándékához.¹⁷ Továbbá Róma beleszólást szeretett volna szerezni a félsziget ügyeibe, amely osztrák-magyar részről azt jelentette, hogy felborulna az a hagyományos szisztéma, amely a Balkán ügyeiben az európai nagyhatalmak közül elsősorban a Monarchia és Oroszország kompetenciáját ismerte el. Kálnoky emiatt nem támogatta az erre irányuló olasz javaslatokat a hármas szövetség megújításáról szóló 1887-es tárgyalások alkalmával.¹⁸

Nagy-Britannia hagyományos külpolitikai irányvonalát vitte tovább: megőrizni a tengereken (jelen esetben a Földközi-tengeren) való szupremáciáját és

¹² Sullivan, B. R.: *The Rise and Fall of Italian Sea Power* i. m. 110.

¹³ C. J. Lowe – F. Marzari: *Italian Foreign Policy 1870–1940*. New York 1975 (Reprinted in 2002). 40.

¹⁴ Uo. 43–44.

¹⁵ Részletesebben lásd: Csaplár-Degovics Krisztián: *Az albán nemzetállam megteremtésének első kísérlete*. Világtörténet 21. (1999) tavasz–nyár 17–20.

¹⁶ Stavro Skendi: *The Albanian National Awakening*. Princeton 1967. 238.

¹⁷ Uo. 240.

¹⁸ Barbara Jelavich: *The Habsburg Empire in European Affairs, 1814–1918*. Chicago 1969. 135.

fenntartani az európai egyensúlyi rendszert. Ausztria-Magyarország és Olaszország mindketten keresték a brit kormánnyal való együttműködés lehetőségét, a Londonhoz való közeledés pedig 1886 őszen bontakozott ki. A bolgár válsághoz és a francia belpolitikai helyzethez kapcsolódóan a párizsi kabinet is egy agreszívabb külpolitikát kezdett fontolgatni. A francia diplomácia kiszámíthatatlansága azt eredményezte, hogy Belgium és Olaszország is kiszolgáltatva érezte magát a nyugat-európai nagyhatalommal szemben, ezért mindkét állam Nagy-Britanniától kért segítséget. Belgium az egyre inkább kiéleződő francia-német viszony esetleges háborúba fordulása miatt aggódott és kérte az angol kormányt az 1870-es vállalásainak megerősítésére. Míg Olaszország a mediterrán térségben várta ugyanezt Londontól. A francia-belga és a francia-olasz helyzet kapcsán Salisbury tartózkodott az elköteleződéstől, mert nem ígérhetett egyszerre nyílt támogatást mindkét országnak.¹⁹ Így döntést kellett hoznia a tekintetben, hogy a belga vagy az olasz szövetség jár-e több hozadékkal Anglia számára. Az angol kormány nem akart konfrontációt Franciaországgal, nem erősítette meg a Belgium semlegességéről, illetve függetlenségéről szóló korábbi egyezményt, és egyáltalán nem kezdett érdemi diskurzust ez ügyben a brüsszeli kormányzattal.²⁰ Olaszország mellett több érv szólt: a Foreign Office-től nem állt távol a földközi-tengeri térség viszonyainak és a kelet-balkáni helyzet stabilizálásának szándéka, amelynek megvitatása belefért egy ilyen jellegű tárgyalássorozatba; emellett Berlin sem rejtette véka alá, hogy támogatná egy brit-olasz szövetség létrejöttét.²¹ A Bismarck-féle nyílt közbenjárás mögött egészen konkrét motivációk húzódtak meg. Olaszország még 1882-ben csatlakozott a kettős szövetséghez, amelyet a Német Császárság és Ausztria-Magyarország hozott létre, ezzel erősítette meg a kancellár a német szövetségi rendszert, mivel az 1878-as kongresszus döntései után az osztrák-magyar-orsz vonalon felépített korábbi szövetség ingatagává vált. Azzal pedig, hogy Bismarck párfogásába vette az angol-olasz entente tervét, lényegében arra apellált, hogy ezzel Nagy-Britanniát közvetett módon bevonja a német szövetségi rendszerbe, s teljessé tegye Franciaország komplett elszigeteltségét.²²

Nagy-Britannia és a Monarchia közeledése egy soktényezős nemzetközi játszma függvénye volt, amelyben az európai, a balkáni, és a közel-keleti ügyek, valamint a gyarmatosítás problematikája egyaránt tényező volt. Károlynak tehát nem volt egyszerű dolga a Salisbury-vel való tárgyalások során. A gróf 1886 no-

¹⁹ Foundations of British Foreign Policy. From Pitt (1792) to Salisbury (1902). Eds. Harold Temperley – Lilian M. Penson. London 1938. 445.

²⁰ Uo. 445–446.

²¹ Uo. 446.

²² Majoros István – Ormos Mária: Európa a nemzetközi küzdötéren. Bp. 2003. 165.; Bruno Malinverni: L'accessione dell'Austria al primo accordo Anglo-Italiano per il Mediterraneo (febbraio – marzo 1887). Aevum 39. (1965) maggio–agosto 325.

vemberében egyértelművé tette gróf Hatzfeldt londoni német követ számára, hogy a Monarchia megállapodásra akar lépni Nagy-Britanniával, amelyet igencsak sürget a bécsi kormányzat²³ az éppen aktuális balkáni válsághelyzet miatt. Bulgáriában 1885-ben politikai irányváltás következett be, amelynek során a korábban befolyásos szereppel bíró orosz párt kiszorult a döntéshozatalból és Battenberg Sándor fejedelem szorgalmazására az állam függetlenítette magát az Orosz Birodalomtól és egységesíteni kívánta Bulgáriát Kelet-Ruméliával. A bolgár–orosz ellentétek súlyosbodása miatt a Monarchia Bulgária orosz megszállásának lehetőségével is számolt,²⁴ ami elfogadhatatlan lett volna számára, így szükségesnek tartotta, hogy ebben a kiélezett szituációban Bécs ellensúlyt tudjon képezni.²⁵ A helyzetet tovább súlyosbította, hogy Kálnoky Gusztáv közös külügyminiszter a magyar liberálisok oroszellenes megnyilatkozásai és a bolgár kérdésben kifejtett nyomásgyakorlása miatt nem tudott kitartani saját külpolitikai koncepciója mellett, amely egész 1886 októberéig abban állt, hogy a Monarchia elítéli az agresszív bolgár politikát és a status quo helyreállításának elve mellett tudomásul veszi, hogy a Kelet-Balkán orosz érdekszféra.²⁶ Az osztrák–magyar–orosz kapcsolatok innentől kezdve drasztikusan romlottak, a brit kötelék megerősítésének tétje pedig nem csupán Olaszország kordában tartása volt, hanem London Monarchia melletti kiállításának biztosítása a keleti kérdés ügyében. Károlyi Alajosnak ennek megfelelően meg kellett győznie Salisburyt a kiterjesztett partnerség szükségességéről. A tárgyalási pozíció ugyanakkor folyamatosan változott, Salisbury részéről pedig több alkalommal is bizonytalanság volt érzékelhető, amely során Olaszország és a Monarchia között ingadozva, jobban igazodott egyik vagy másik félhez.

A Németország által támogatott olasz közeledést London irányába minden oldalról – Corti gróf, Hatzfeldt gróf és Lord Salisbury részéről egyaránt – bizalmasan kezelték az egyeztetések kezdetén. Sőt, a miniszterelnök a londoni német követ kifejezett kérésére nem adhatott felvilágosítást a brit–olasz konzultációkról az osztrák–magyar követnek „(...) amelyen Hatzfeldt Károlyi személyes karakterével és eljárási módjával próbált megmagyarázni.”²⁷ Feltehetően az elővigyázatosság okai a Monarchia és Olaszország kapcsolataiban rejlettek, amelyek közel sem voltak feszültségmentesek, ha a fentebb említett balkáni kérdése-

²³ Hatzfeldt to Holstein. 12 November 1886. In: The Holstein Papers. I–IV. Eds. Norman Rich – M. H. Fisher. Cambridge 1957. II. 310.

²⁴ *Palotás Emil*: Ausztria–Magyarország és a háborús válság 1877–1878-ban. Századok 125. (1991) 3–4. sz. 231.

²⁵ Letter from Hatzfeldt. 12 November 1886. In: The Holstein Papers i. m. 310.; *Diószegi I.*: A Ferenc József-i kor i. m. 60.

²⁶ *Diószegi I.*: A Ferenc József-i kor i. m. 60.; *Palotás Emil*: A három császár szövetségének kudarca. Századok 121. (1987) 5. sz. 828–829.

²⁷ Document 17. Salisbury’s reaction to the Italian overture. 2 February 1887. In: Foundation of British Foreign Policy i. m. 450.

ken túlmenően figyelembe vesszük a két állam közötti területi vitákat. Olaszország ugyanis követeléseket támasztott Dél-Tirolra és Isztriára, maga Salisbury pedig egy alkalommal halványan arra utalt, hogy véleménye szerint az brit–olasz tárgyalások körüli bizalmatlanság mögött ez húzódik.²⁸ Az erős német nyomás abban is megmutatkozott, hogy Salisbury Cortival és Hatzfeldtrel együtt tárgyalt az olasz kérdés ügyében. A miniszterelnök tisztázta, hogy addig nem köt szerződést, amíg úgy véli, hogy az „*casus belli*” lehet Franciaország felé, egyúttal deklarálta, hogy „(...) *semmilyen körülmények között nem fog részt venni Franciaország elleni agresszív háborúban* (...)”,²⁹ ezzel próbálva enyhíteni a szövetség franciaellenes életét, amelyet a római kormányzat oly annyira szorgalmazott. Abban azonban Salisbury felelősséget és érdekazonosságot tudott vállalni, hogy a Földközi-tenger, az Égei-tenger és a Fekete-tenger térségében egyik (számára) rivális állam – Franciaország és Oroszország – se szerezhessen újabb befolyási övezeteket. Ennek a célnak az elérésben a brit kormány hajlandónak mutatkozott az Olasz Királysággal való társulásra.

Közben zajlottak a londoni és a bécsi kabinet közötti egyeztetések, ekkor még elsősorban a balkáni válságról. Arról nincs pontos információ, hogy ezalatt az időszak alatt Salisbury milyen mértékben tartotta magát a titoktartáshoz, mennyire volt képes Károlyi a formálódó brit–olasz együttműködés feltételeivel, de az bizonyos, hogy február 19-én Augustus Paget bécsi angol nagykövet tájékoztatta Kálnoky Gusztávot Corti gróf 1887. február 12-i jegyzékéről, amely összegezte az angol–olasz tárgyalások eredményeit,³⁰ s amelyre Salisbury még aznap kormánya teljes támogatottsága mellett pozitív megerősítést adott. „*A béke és a Földközi-tengerrel szomszédos területek függetlensége érdekében, Öfelsege kormánya a legszorosabb összhangban és együttműködésben kíván cselekedni Olaszországgal. Mindkét hatalom azt óhajtja, hogy a Fekete-tenger, az Égei-tenger és az Adriai-tenger partvidékei és Afrika északi partvidéke azonos kézen maradjon, mint most. Amennyiben (...) lehetetlenné válik a teljes status quo fenntartása, mindkét nagyhatalom azt óhajtja, hogy ne történjen hatalomkiterjesztés egyik nagyhatalom részéről se, ezen partvidékek egyikén sem.*”³¹ Nem sokkal a brit–olasz jegyzékcsere követően Salisbury formálisan értesítette Károlyi gróftól az olasz szövetség ügyében született döntésekről. Salisbury tehát hivatalosan azután vonta be a tárgyalásokba Károlyit, hogy a londoni kormányzat meghatározta az Olasz Királysággal való együttműködésének kereteit. „*Károlyi*

²⁸ The Marquis of Salisbury to Queen Victoria. 2 February 1887. In: The Letters of Queen Victoria. The Cambridge Library Collection. Ed. George Earl Buckle. Cambridge 2014. VII. 270.

²⁹ The Marquis of Salisbury to Queen Victoria. 5 February 1887. In: Uo. 271.

³⁰ Foundation of British Foreign Policy i. m. 447.

³¹ Salisbury to Corti. Foreign Office, 12 February 1887. In: British Documents on the Origins of the War. 1898–1914. Arbitration, Neutrality and Security. Eds. G. P. Gooch – Harold Temperley. London 1932. VIII. 2.

grófot hívták ezen a délutánon, és azután, hogy megköszönte Lord Salisbury-nek az olasz egyezményről való tájékoztatását, amit Bécsnek tett, javasolta, hogy hasonló eszmecserére kerüljön sor Anglia és Ausztria között.” Salisbury ekkor még nem adott egyértelmű választ Károlynak, „(...) de célzott rá, hogy személy szerint úgy gondolja, az e fajta véleménycserének számottevő morális értéke lenne, és ellenvetés nélküli lehetne (...),”³² ami nyilvánvalóan pozitív hangvételi visszajelzés volt.

A február vége és március eleje közötti időszak már lényegében a Monarchia brit–olasz egyezményhez való csatlakozásának módjáról szólt. Károlyi március 9-i telegramjában arról informálta a Ballhausplatzot, hogy az angol miniszterelnök szerint az angol–olasz egyezség összhangban áll az osztrák politika érdekeivel,³³ vagyis meg vannak a közös konszenzus elvi és politikai alapjai. Tovább erősítette az elhatározást Károlyi március 17-i kommunikéje a Monarchia brit–olasz egyezményhez való csatlakozásának konkrét szándékáról, amelyet a St. James-i kabinethez címzett. Ugyanakkor a közleményben a nagykövét nagyobb nyomatékot adott a Balkán és a mediterrán térség jelenlegi területi/birtoklási viszonyainak, jelezve a Monarchia igényét és szükségét a délkelet-európai status quo megtartására.³⁴ Mivel érdemi ellenvetés nem mutatkozott a brit fél részéről, az események ettől kezdve lendületesen haladtak előre. 1887. március 24-én Salisbury és Károlyi között megtörtént a jegyzékváltás,³⁵ valamint ugyanaznap jelezte Corti gróf is az olasz kormány jóváhagyását.³⁶ Brit részről pedig Salisbury deklarálta, hogy azokon a területeken, „(...) amelyeknek politikai státusza kimondottan érinti (...)” a Monarchia érdekeit, a két állam céljai megegyeznek.³⁷

A földközi-tengeri egyezmény tárgyalásaival párhuzamosan Károlyi és Salisbury egy másik problémakört is érintett, Egyiptom ügyét, amely a brit–olasz, a brit–francia és a brit–osztrák–magyar kapcsolatokra egyaránt kihatott. Az Oszmán Birodalom kötelékébe tartozó állam a gazdasági és politikai lehetőségek tárházát jelentette, amelyet leghatékonyabban Nagy-Britannia és Franciaország

³² The Marquis of Salisbury to Queen Victoria. Foreign Office, 26 February 1887. In: The Letters of Queen Victoria i. m. 276.

³³ *Malinverni, B.*: L'accessione dell'Austria i. m. 334.

³⁴ Draft Note communicated by Count Karolyi and circulated to the Cabinet on March 17, 1887. In: British Documents i. m. 6.

³⁵ Karolyi to Salisbury. Belgrave Square, 24 March 1887. In: Uo. 3.; Salisbury to Karolyi. Foreign Office, 24 March 1887. In: Uo. 3–4.

³⁶ Corti à Karolyi. Londres le 24 Mars, 1887. In: Uo. 6–7. Spanyolország május 4-én csatlakozott a földközi-tengeri szerződésekhez. Lásd: *Laurence Sondhaus*: The Naval Policy of Austria–Hungary, 1867–1918. Navalism, Industrial Development and the Politics of Dualism. West Lafayette 1994. 106. Az 1887-es jegyzékeket magyar nyelven publikálta Nemicsok Attila a Documenta Historica sorozat részeként. Lásd: Uő: Az 1887-es Földközi-tengeri egyezmények. Szeged 1992.

³⁷ Salisbury to Karolyi. Foreign Office, 24 March 1887. In: British Documents i. m. 3.

tudtak kihasználni. Az egyiptomi jelenlét azonban számos kérdést vetett fel a brit politikai körökben, és amikor 1886 nyarán Salisbury kormányalakítási megbízást kapott, újragondolta a közel-keleti politika irányvonalait és megfontolásra ajánlotta a térségből való kivonulás lehetőségét. A kivonulás nem szó szerint értendő, inkább háttérbe vonulást jelentett volna, ami együtt jár Egyiptom semlegesítésével. A St. James-i kabinet meghagyott volna bizonyos jogköröket, mint például a brit tisztek jelenléte az egyiptomi hadseregben, vagy a beavatkozása joga, amennyiben az országot külső támadás érné.³⁸ Károlyi Egyiptomot ebben a kontextusban Belgiumhoz hasonlította és úgy vélte, hogy a semlegesség hasonló elven alapulna, mint amilyen módszert Nagy-Britannia az európai ütközőállamával kapcsolatban alkalmazott.³⁹ Az ötlet azonban heves és elhúzódozó nemzetközi vitát váltotta ki, amelyben a francia–orosz diplomácia összefogott a brit kormányzat érdekérvényesítése ellen, London azonban képes volt a kérdésben maga mellé állítani a Monarchiát és Olaszországot, valamint Németországot. A bonyolult és hosszadalmas diplomáciai ügyben a bécsi kabinet segítő kezet nyújtott Nagy-Britanniának, hónapokkal később pedig megszületett a Szezei-csatorna és Egyiptom semlegességéről szóló nemzetközi szerződés.⁴⁰ Bár ez a mediterrán egyezmények tekintetében egy mellékszálak tekinthető, lényegében mégis ugyanoda kanyarodunk vissza, ahol a brit–osztrák–magyar közeledés eredendően gyökeresett: Szentpétervár féken tartásához. Ez a szándék pedig éppen az 1887 tavaszán tető alá hozott partnerség mentén öltött az eddigieknél is konkrétabb formát az második földközi-tengeri egyezménnyel, amit decemberben kötöttek meg, és amely már közös intézkedéseket fogantatott az Oszmán Birodalom védelmében.⁴¹

A bécsi kormányzat törekvése az angol–osztrák–magyar kooperáció megszilárdítására sikeres volt, csakúgy, mint Károlyi Alajos helyben végzett megbízása. A monarchia összességében azt kapta Londontól, amit várt, állásfoglalást a regionális viszonyok aktuális állapotjának fenntartására. Bár van olyan vélemény, miszerint az angol–olasz egyezményhez való csatlakozás valódi jelentőségét Kálnoky Gusztáv túlértékelté.⁴² Ennek eldöntése további vizsgálatot igényel, ugyanakkor tény, hogy az ekkor létrejött egyezmények új helyzetet teremtettek a Monarchia és Nagy-Britannia kapcsolatában és magukban hordozták a közvetett balkáni segítségnyújtás esélyét, amelynek szerepe volt az Oroszországgal való

³⁸ *M. P. Hornik: The Mission of Sir Henry Drummond-Wolff to Constantinople, 1885–1887. The English Historical Review* 55. (1940) 220. sz. 612–613.

³⁹ Uo. 613.

⁴⁰ Uo. 616.

⁴¹ Austrian Note to Great Britain proposing a further Agreement in the Mediterranean. London, 12 December 1887. In: *Secret Treaties* i. m. 125–127.; British reply to Austrian Note. London, 12 December 1887. In: Uo. 128–130.; Italian confirmation of the Agreement. In: Uo. 130–133.; *Sondhaus, L.: The Naval Policy of Austria-Hungary* i. m. 106.

⁴² *Malinverni, B.: L'accessione dell'Austria* i. m. 333.

háborús konfliktus elkerülésében. Emellett azonban bizonyos fokú hátrányt is jelentett, mert kiszélesítette Róma külpolitikájának mozgásterét.⁴³ A februári megállapodás után Olaszország jobb feltételekkel tudta megújítani a hármas szövetséget, Berlin nagyobb hajlandóságot mutatott Olaszország gyarmati politikájának támogatására és balkáni stratégiájának átgondolásra készítette a közös külügyminisztériumot azzal az engedménnyel, hogy elismerte Olaszország érdekeltségeit a félszigeten és területi változás vagy a status quo felborulása esetén jóváhagyta a másik fél kölcsönös kompenzációját.⁴⁴

⁴³ A dolog érdekessége, hogy a megállapodásban nagy szerepet játszó Corti gróft 1887. február 13-án menesztették, mert egyes vélemények szerint kevés eredményt ért el a követ és nem sikerült konkrét elkötelezettségre bírnia az angol kormányt. Lásd: *British Documents* i. m. 2. A döntésben vélhetően az is közrejátszott, hogy február elején egy másik ügy kapcsán kialakult bel- és külpolitikai vita miatt Robilant külügyminiszter lemondott, a vele bizalmi kapcsolatban álló Corti visszahívása pedig az olasz diplomácia járulékos vesztesége lehetett. Persze az is tény, hogy a Salisbury kormány a konkrét, kézzel fogható kötelezettségek helyett inkább általános vállalásokat tett, ami kevesebb volt, mint amit az olasz politikai körök ekkor vártak.

⁴⁴ *Separate Treaty between Austria-Hungary and Italy*. Berlin, 20 February 1887. In: *The Secret Treaties* i. m. 108.